

מִרְבֵּה מַמְעָשָׁיו, לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְאִילָן שְׁעֲנָפָיו מֵרַבִּין וְשָׂרָשָׁיו מוֹעָטִין, וְהַרוּחַ בָּאָה וְעוֹקְרָתוֹ וְהוֹפְכָתוֹ עַל פָּנָיו. שְׁנַאֲמַר (ירמיה יז, ו) וְהָיָה כְּעֶרְעֵר בְּעֶרְבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבוֹא טוֹב וְשָׁכֵן חֲרָדִים בְּמִדְבָּר אֶרֶץ מִלְחָה וְלֹא תֵשֵׁב. אָבֵל כָּל שְׁמַעְשָׁיו מֵרַבִּין מִחֻכְמָתוֹ, לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְאִילָן שְׁעֲנָפָיו מוֹעָטִין וְשָׂרָשָׁיו מֵרַבִּין, שְׁאֵפְלוּ כָּל הָרוּחוֹת שְׁבָעוּלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ, אֵין מְזִיזוֹת אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ. שְׁנַאֲמַר (ס, ט) וְהָיָה כְּעֵץ שְׂתוּל עַל מַיִם וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שָׂרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֶם וְהָיָה עֲלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנֵת בְּצִרְתָּ לֹא יִדָּאֵג וְלֹא יִמִּישׁ מַעֲשׂוֹת פְּרִי: יח רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן חֲסִמָּא אָמַר קִנִּין וּפְתִיחֵי נְדָה, הֵן הֵן גּוֹפֵי הַלְבוּת. תְּקוּפוֹת וְגִמְטְרִיאוֹת, פְּרַפְרָאוֹת לְחֻכְמָה:

פרק רביעי

א בֶּן זִמְנָא אָמַר אֵיזְהוּ חֻכָּם, הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם. שְׁנַאֲמַר (מסלים קט, טז) מִכָּל מְלַמְדֵי הַשְּׁכֵלֶתִי כִּי עֲדוּתֶיךָ שִׁיחָה לִּי. אֵיזְהוּ גְבוּרָה, הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ. שְׁנַאֲמַר (משלי טז, ג) טוֹב אֶרֶךְ אַפִּים מִגְּבוּרָה וּמוֹשֵׁל בְּרוּחוֹ

■ [א] אֵיזְהוּ חֻכָּם הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם.

פִּירְשׁוּ בַסְּפָרִים הַקְּדוּשִׁים (תולדות יעקב יוסף לך, דגל מחנה אפרים תרומה) שִׁישׁ לַלְמוּד מִכָּל אֶחָד, דֹּאפִּילוּ מֵהִרְשָׁע יֵשׁ לַלְמוּד בְּאֵיזָה הַתְּלַהּבוֹת גְּדוּלָה הוּא עוֹשֶׂה עֲבִירָה וְכִמָּה הִנָּה וְחֶשֶׁק יֵשׁ לוֹ לִרְשָׁע בִּשְׁעָה שְׁעוֹבֵר עֲבִירוֹת, וְיֵשׁ לַלְמוּד מִכָּד לַעֲנִין עֲשִׂית הַמַּצּוּוֹת, שְׁצָרִיךְ לַעֲשׂוֹתָם בַּחֶשֶׁק וְחִיּוֹת וּבִהַתְּלַהּבוֹת דְּקְדוּשָׁה. וְכִפִּי מֵה דֹאִיתָא בְּבֹאֵר מֵיָם חִיִּים (פִּרְשֵׁת לך) עַל הַפֶּסוּק "וְחִטָּאתִי נִגְדִי תִמִּיד" (תהילים נא, ה), שְׁתִּמִּיד יַעֲמֹד לִנְגְדוֹ אוֹפֵן הַתְּלַהּבוֹתוֹ בַּעַת עֲשִׂית הַחֲטָא וְהַהֲנָא שְׁהִיתָה לוֹ אוֹ, שְׁכֹאשֶׁר יָבוֹא לַעֲשׂוֹת הַמַּצּוּה יַעֲשֶׂה זֹאת בִּהַתְּלַהּבוֹת כְּמוֹ בַּעַת הָעֲבִירָה.

■ אֵיזְהוּ גְבוּרָה הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ.

צָרִיךְ בִּיאוֹר הַלְשׁוֹן 'הַכּוֹבֵשׁ' דִּהּוּי לִיָּה לְמִימַר 'הַמַּתְגַּבֵּר' עַל יִצְרוֹ. אֵלֹא הַפִּירוּשׁ

מִלְכָּר עִיר. אִיזָהוּ עֲשִׂיר, הַשְּׂמִחַ בְּחֻלְקוֹ. שְׁנַאֲמַר (סהלס קכט, ז) יִגִּיעַ
בְּפִיךָ בִּי תֹאכַל אֲשֶׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ. אֲשֶׁרֶיךָ פְּעוֹלָם חֲזָה, וְטוֹב לָךְ
לְעוֹלָם הָבָא. אִיזָהוּ מְכַבֵּר, הַמְכַבֵּר אֶת הַבְּרִיּוֹת. שְׁנַאֲמַר (ט"ז ב, ז,
ט) בִּי מְכַבְּרִי אֲכַבֵּר וּבְנִי יִקְלוּ:

הוא, דהנה באם האדם מתגבר יום אחד על היצר הרע יתכן שלמחרת יגבר יצרו
הרע עליו, וכדרך הנלחמים במלחמה שפעמים זה נוצח ופעמים זה, וגבור נקרא
רק מי שכבש את היצר הרע לגמרי, שלא יוכל להתגבר עליו כלל.

■ איזהו גבור הכובש את יצרו.

דהנה נשמת האדם יורדת לעולם השפל הזה בכדי לתקן דבר אחד שבשבילו
הוא נשלח לעולם, ואיתא בספרים הקדושים (עיין שער הגלגלים הקדמה טז, ראשית חכמה
שער היראה פי"ג) דהסימן לידע מהו הדבר אשר בעבורו נשלח לעולם הזה, שאותו
דבר שיש לו בזה התגברות גדולה מהיצר הרע, ומאד קשה עליו לתקנו, הוא
הדבר שבשבילו נשלח לעולם. ובזה פירש כ"ק אאמו"ר זי"ע איזהו גבור הכובש
את 'יצרו', היינו שעיקר הגבורה הוא להתגבר דוקא על יצרו המיוחד לו.

■ איזהו עשיר השמח בחלקו.

דהנה מי שיש בידו ממון רב איננו נקרא עשיר, משום שהוא תמיד רוצה עוד
ממון יותר ממה שיש בידו, וכמו שאמרו חז"ל מי שיש לו מנה רוצה מאתים
(קוהלת רבה א, לד), וממילא נמצא שאיננו מחשיב עצמו לעשיר, ואין לו שום הנאה
מהממון שבידו, כי כל חפצו ותשוקתו הוא להשיג הון ועושר רב מאוד. וכדאיתא
בתורה הקדושה במכירת מערת המכפלה "בכסף מלא יתננה לי" (בראשית כג, ז),
ולכאורה מה הפירוש כסף מלא, וכי יש כסף חסר, ומה טעם נקרא בשם כסף
מלא. אלא מבאר זקני הרה"ק מביאלא בספרו דברי בינה, שאברהם אבינו ע"ה
רמז לעפרון בזה ואמר לו כספי איננו כסף חסר כמו הכסף שלך שתמיד עדיין
חסר לך כסף, אלא הנני שמח בחלקי ולכך כספי הוא כסף מלא.

■ השמח בחלקו.

עיין לקמן (פ"ו מ"ו) דקאי גם על הענינים הרוחנים שישמח בחלקו בתורה.

ב בן עזאי אומר הוי רין למצוה קלה כבחמורה ובזרח מן העברה, שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה. ששכר מצוה מצוה ושכר עברה עברה: ג הוא הנה אומר אל תהי בו לכל אדם, ואל תהי מפליג לכל דבר. שאין לך אדם שאין לו שעה, ואין לך דבר שאין לו מקום:

■ [ב] שמצוה גוררת מצוה.

פעם אחת המתין הרה"ק מווארקא זמן רב בכדי לקדש את הלבנה, אך הלבנה לא נראתה. נענה ואמר דאיתא במשנה מצוה גוררת מצוה, פירוש מצוה הנגזרת זמן רב, אזי כל הזמן הזה נחשב גם כן למצוה, כי ההכנה למצוה אף היא למצוה תחשב.

■ ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה.

ביארו בספרים הקדושים (תולדות יעקב יוסף קדושים בשם הבעש"ט, מאור ושמש לקוטים אבות) דהנה רואים שבעת עשיית מצוה יש להאדם הנאה ולבו טוב עליו, וזהו 'ששכר מצוה מצוה', דעצם עשיית המצוה מביאה לאדם שמחה וגישמאק, וזהו שכר בשבילו. ולעומת זה כשאדם עושה עבירה מרגיש הוא מרירות ובאה לו עצבות מהעבירה, וזהו 'שכר עבירה עבירה', שהשכר והתמורה שמקבל על העבירה מלבד הגיהנם שניתן לאדם לאחר מאה ועשרים, הוא שגם כאן בעולם הזה מרגיש הוא כמה רע ומר הוא לעזוב את מצות ה'.

■ [ג] שאין לך אדם שאין לו שעה.

בשם כ"ק אאמו"ר זי"ע, שפירש על פי דברי הבעש"ט על אומרים ז"ל (להלן ו, ב) בכל יום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, שהכונה היא שבכל יום נכנסים בלב כל אחד הרהורי תשובה. וזה הפירוש 'אין לך אדם שאין לו שעה', שתמיד נשלח בלב כל יהודי הרהורי תשובה, כי בכל יום יש לו לאדם איזה דקה טובה שמגיעה אליו איזה התעוררות ומחשבה לעשות דבר טוב. וצריך האדם לעשות כלי להתעוררות זו בכדי שלא תסתלק ממנו כלא היתה, ולכן תיכף כאשר מרגיש שמקבל התעוררות לטוב, יעשה איזה מצוה או ילמד תורה, שעל ידי זה יהיה לו כלי הראוי לקבל את הרהורי התשובה, ויהיה להם קיום נצחי.

ד רבי לויטם איז יבנה אוימר מאד מאד הוי שפל רוח, שתקנות
אנוש רמה רבי יוחנן פן פרוקה אוימר כל המחלל שם שמים פסטה,
נפרעין ממנו בגלוי. אחר שווג וְאַחַד מִזֵּיד בְּחִלּוֹל הַשֵּׁם: ה רבי

■ [ד] מאד מאד הוי שפל רוח.

איתא ברמב"ם, דלכאורה יש לדקדק מהו כפל הלשון 'מאד מאד', דהיה די
באמרו מאד הוי שפל רוח. אלא הביאור בזה הוא, שאף שמכל המדות הרעות
צריך להתרחק, מכל מקום אין צריך להתרחק מהם עד הקצה האחרון ממש, אלא
צריך לילך בדרך הממוצעת. אבל במדת הענוה צריך להתרחק עד הקצה האחרון,
שלא יהיה לו שום שייכות לגאווה. ולכך מזהיר התנא מאד מאד הוי שפל רוח,
שבמידת הענוה והשפלות יש לילך עד קצה האחרון.

■ מאד מאד הוי שפל רוח.

איתא בספרים הקדושים (תורת אבות בשם הר"מ מלכוויץ) דארץ ישראל מסוגלת למדת
ענוה, דכתיב "טובה הארץ מאד מאד" (במדבר יד, ט), היינו שארץ ישראל טובה
למידת הענוה שעליה נאמר מאד מאד הוי שפל רוח. והטעם לכך הוא, דארץ
ישראל היא "ארץ אשר עיני ה' אלוקיך בה מראשית השנה ועד אחרית השנה"
(דברים יא, יב), ואיתא בחז"ל (סוטה ה, א) דעל המתגאה אומר ה' יתברך אין אני והוא
יכולים לדור במקום אחד, ומכיון שה' יתברך שורה בה, לכך היא מסוגלת לענוה.

■ כל המחלל שם שמים בסתר נפרעים ממנו בגלוי.

יבואר על פי מעשה שהיה, שפעם בעת שנסע הבעל שם טוב עם תלמידיו
בדרך, אמר לתלמידיו שכל עבירה שאדם עושה חייב האדם לגלותה ולאמרה
בפיו, אלא שצריכים לב להבין ואזנים לשמוע כוונת דבריו. לאחר מכן כשחנו
ונטו ללון בקרעטשמע [פונדק], אמר הבעש"ט לתלמידיו שהבעה"ב איננו שומר
על עניני טהרה. לאחר מכן הגיש להם הבעל הבית משקה בכוס שלא הוטבלה
כדיו, וכשנשאל על כך ענה ואמר ומה יש בכך שאיננה טבולה, ונוכחו לראות
איך שרמזו בפיו את זדונו שאינו נוהר בעניני טהרה. ובזה פירש כ"ק אאמו"ר זי"ע
מאמר התנא 'כל המחלל שם שמים בסתר' שאותם עבירות שאדם אינו נשמר
בהם ואין יודעים מהם, 'נפרעים ממנו בגלוי' שסופו לגלות בעצמו את העבירות
שעשה.

יִשְׁמַעְעָאֵל בְּנֵי אוֹמֵר הַלּוֹמֵד עַל מִנַּת לְלַמֵּד, מִסְפִּיקוֹן בִּידוֹ לְלַמּוֹד וּלְלַמֵּד. וְהַלּוֹמֵד עַל מִנַּת לַעֲשׂוֹת, מִסְפִּיקוֹן בִּידוֹ לְלַמּוֹד וּלְלַמֵּד לְשִׁמּוֹר וּלַעֲשׂוֹת. רַבִּי צְדוֹק אוֹמֵר אֵל תַּעֲשִׂים עֲמָרָה לְהַתְגַּדֵּל בָּהֶם וְלֹא קִרְדּוֹם לְחִפּוֹר בָּהֶם. וְכֵן הָיָה חֲלֵל אוֹמֵר וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַנָּא חֲלָף. הָא לְמַדְתָּ, כָּל הַנִּהְנֶה מִדְּבָרֵי תוֹרָה, נוֹטֵל חַיּוֹ מִן הָעוֹלָם: וְרַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר כָּל הַמְּכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, גּוֹפֵז מְכַבֵּד עַל הַבְּרִיּוֹת. וְכָל הַמְּחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה, גּוֹפֵז מְחַלֵּל עַל הַבְּרִיּוֹת: וְרַבִּי יִשְׁמַעְעָאֵל בְּנֵי אוֹמֵר הַחֲשִׁיד עֲצָמוֹ מִן הַדִּין, פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגִזְל וּשְׁבוּעַת שָׁוְא. וְהִנֵּם לְבֹ בְּהוֹרָאָה, שׁוֹטֵה רָשָׁע וְגַם רוֹחַ: ח הוּא הָיָה אוֹמֵר אֵל תִּהְיֶה דִן יְחִידִי,

■ [ה] ולא קרדום לחפור בה.

בשם כ"ק אאמו"ר זי"ע שפירש כוונת המשנה, שצריך להזהר שלא להשתמש בתורה על מנת לנגח ולקנטר את חבריו, וזהו 'ולא קרדום לחפור בה', שלא ילמד תורה על מנת לחפור ולפגוע בדברי ליצנות בחבריו.

וזהו על דרך שפירש הרה"ק רבי יחזקאל מקוזמיר זי"ע מה שאומרים בתפילת בית המדרש ביציאתנו (ברכות כה, ב) 'ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא מיושבי קרנות', שנותן הודאה על כך שהוא אינו מיושבי קרנות הרומז על אותם שיש להם קרניים שבהם המה מנגחים ומקנטרים ומקניטים את חבריהם.

■ כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם.

הרה"ק משידולבצא סרב זמן רב להיות אדמו"ר, יום אחד בא אליו זקינו היהודי הקדוש בחלום ושאלו מדוע איננו רוצה להנות מהצבור שיתנו לו קויטלך ופדיונות, והשיב הלא מפורש במשנה כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם, נענה היהודי הקדוש ואמר לו אנו מפרשים את המשנה כך, 'כל הנהנה מדברי תורה', פירוש מי שכל הנאתו וחיותו הוא רק מדברי תורה, 'נוטל חייו מן העולם' יכול הוא לקחת פרנסתו מהעולם.

■ [ח] אל תהי דין יחידי שאין דין יחידי אלא אחד.

בשם צדיקים, בעת שאתה בא לעשות רעה לחברך מפני שפעם פגע בך,

שֵׁאִין דִּן יְחִידִי אֱלָא אַחַד. וְאֵל תֹּאמַר קִבְּלוּ דְעֵתִי, שְׂחֵן רִשְׁאִין וְלֹא אַתָּה: ט רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר כָּל הַמְּקוֹמִים אֶת הַתּוֹרָה מַעֲנִי, סוּפוּ לְקַיְמָהּ מַעֲשֶׂה. וְכָל הַמְּכַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה מַעֲשֶׂה, סוּפוּ לְכַבֵּלָהּ מַעֲנִי: י רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר הוּי מְמַעַט בְּעֶסֶק וְעֶסֶק בַּתּוֹרָה, וְהוּי שְׂפֵל רוּחַ בְּפָנֵי

תתבונן בזה שאינך דן רק את אותו יהודי לבד, אלא אתה דן גם את כל היוצאים ממנו, ואם כן אף על פי שהוא נהג עמך כרשע אבל שמא בניו או בני בניו יהיו צדיקים, שהרי אין אתה יכול לירד לעומק הדין כמו הקב"ה שבשעה שנותן עונש לאדם יודע הוא מה שיהיה עמו ועם זרעו עד סוף כל הדורות. וזהו 'שאין דן יחידי אלא אחד', שרק הקב"ה היחיד ומיוחד יכול לדון ולהעניש את האדם.

■ שאין דן יחידי אלא אחד.

מעשה בהרה"ק בעל האוהב ישראל מאפטא זי"ע שהיו מסתופפים בצלו אנשים כפריים פשוטים ביותר שאפילו לא ידעו לקרוא צורת אותיות כראוי, ופעם שמע כפרי אחד שונה משנה זו, ובמקום לומר 'אל תהי דן יחידי' קרא ואמר 'אל תהי דן יהודי שאין דן יהודי אלא אחד'. נענה האוהב ישראל ואמר, דבריך אמת, דאי אפשר לאדם לדון יהודי, אלא רק ה' יתברך היחיד ומיוחד יכול לדון יהודי.

■ [י] הוי ממעט בעסק ועסק בתורה.

איתא (מדרש שמואל) לפרש, דעל ידי העסק בתורה לא תצטרך להרבות בעסק, דאיתא בגמרא (ברכות לב, ב) שחסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת קודם התפלה ושעה לאחריה ושעה אחת התפללו, ומקשינן בגמרא וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה תורתן היאך משתמרת ומלאכתן מתי נעשית, אלא מתוך שחסידים הם תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת. וזה הפירוש הוי ממעט בעסק, מפני שכשתעסוק בתורה לא תצטרך להתעסק במלאכה הרבה, משום שמלאכתך תתברך בזכות התורה.

■ ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך.

איתא בספרים (הקדמה להפלאה אות לו) לפרש, דהנה תחילה בא היצר הרע לאדם

כָּל אָדָם, וְאִם בְּטִלָּתָּ מִן הַתּוֹרָה יֵשׁ לָךְ בְּטָלִים הֶרְבֵּה בְּנִגְדָּךְ, וְאִם עֲמִלָּתָּ בַּתּוֹרָה יֵשׁ לּוֹ שָׂכָר הֶרְבֵּה לִיתֵּן לָךְ: יֵאָרֶכְךָ אֱלֹהֵינוּ בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ פְּרָקְלִיט אֶחָד. וְהָעוֹבֵר עַבְרָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ קִטְגוֹר אֶחָד. תִּשְׁוֹבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, בְּתָרִים בְּפָנֵי הַפּוֹרְעָנוֹת. רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדֵּלָר אוֹמֵר כָּל בְּנִסְיָה שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, סוּפָה לְהִתְקַיֵּם. וְשֵׁינִיָּה לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין סוּפָה לְהִתְקַיֵּם: יֵב רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שְׁמוּעַ אוֹמֵר יְהִי כְבוֹד

ומפתה אותו לעשות עבירות קטנות, כגון שממציא לו טעמים מדוע צריך הוא להתבטל כרגע, והאדם מתרצה לזה ואין נחשב בעיניו זאת לעבירה גדולה, ולאחר שהתרגל לבטל את זמנו לריק, מפתהו היצר הרע לעשות עבירות חמורות ביותר, כמו שאמרו חז"ל (שבת קה, ב) כך דרכו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו לך ועבוד עבודה זרה.

וזהו הפירוש 'אם בטלת מן התורה' ועשית לפי דעתך עבירה קטנה, וחשבת מה בכך שלא למדתי היום כראוי, אזי במשך הזמן יתגבר היצר הרע ויהיה 'לנגדך', שיתגבר ויעמוד נגדך שתעבור עבירות רבות, ולא יניח לך לקיים את כל המצוות כבתחילה, וק"ל.

■ ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך, ואם עמלת בתורה יש לו שכר הרבה ליתן לך.

אפשר לבאר בדרך צחות, דהנה מדרך העולם שכאשר אחד מתבטל אזי מתקבצים אצלו עוד בטלנים הרוצים להתבטל, ומדברים יחדיו דברים בטלים ולשון הרע וכדומה. וזהו 'אם בטלת מן התורה' אזי מיד 'יש לך בטלים הרבה כנגדך' שיסייעו בידך להתבטל (ובעין זה כתב במדרש שמואל). אבל אם עמלת בתורה יש לו שכר הרבה ליתן לך, דבעת שאדם מתחיל ללמוד, ממילא הולכים הבטלנים למקום אחר, ואילו האדם שנשאר ללמוד נשאר בדד לבדו ונראה בעיניו שאין לו חברים, והוא נסיון גדול מאד, ואם בכל זאת מתגבר על יצרו, אזי יש לו שכר הרבה ליתן לך, שה' יתברך יתן לך שכר כנגד כולם.

תַּלְמִידָךְ חָבִיב עָלֶיךָ בְּשָׁלָה, וּבְכוּד חֲבִירָךְ כְּמוֹרָא רַבָּה, וּמוֹרָא רַבָּה
כְּמוֹרָא שְׁמַיִם: יג רַבִּי יְהוּדָה אָמַר הָיוּ זְהִיר בְּתַלְמוּד, שִׁשְׁנָגַת
תַּלְמוּד עוֹלָה זְרוֹן. רַבִּי שְׁמַעוֹן אָמַר שְׁלֹשָׁה כְּתָרִים הֵן, כְּתָר תּוֹרָה
וְכְתָר כְּהֻנָּה וְכְתָר מַלְכוּת, וְכְתָר שֵׁם מֶלֶךְ עוֹלָה עַל גְּפִיתָהּ: יד רַבִּי
נְחוּמְרָא אָמַר הָיוּ גּוֹלָה לְמָקוֹם תּוֹרָה, וְאֵל תֹּאמַר שֶׁהִיא תְּבוּאָה
אֲחֵרֶיךָ, שֶׁחֲבִירֶיךָ יִקְיְמוּהָ בְיָדְךָ, וְאֵל בִּינְתָךְ אֵל תִּשְׁעֶן: טו רַבִּי יִנְאִי

■ [יב] ומורא רבך כמורא שמים.

לכאורה קשה מדוע נקט בלשוננו 'כמורא שמים', הוי ליה למימר כמורא הקב"ה.
ופירש המהרי"ץ דושינסקי זצ"ל, שכמו שאדם היכן שהוא רק ילך ויפנה נמצא
הוא תחת השמים ואין לו מקום אחר היכן לברוח, כמו כן צריך לירא מהצדיק
אפילו כאשר איננו נמצא אצל הצדיק, וזהו 'ומורא רבך כמורא שמים' שתמיד
יחשוב כאלו הוא ליד הצדיק, ויחשוב בדעתו אילו היה רואה הרבי את מה שאני
עושה עכשיו האם היה לו נחת רוח מזה. וכך אמר הדברי בינה לאחד מחסידיו
שהתאונן על כך שבעת שהוא במקומו רחוק מרבו אינו מוצא התחזקות לנפשו
בעבודת הבורא, ואמר לו שתמיד יחשוב מה רבו היה אומר על זה.

■ [יג] הוי זהיר בתלמוד שישננת תלמוד עולה זרון.

נראה לרמז, דהנה ישנם רבנים שכאשר באה לפנייהם שאלה, פוסקים הדין
בלא לעיין היטב, נמצא שכבר הוא שוגג מכיון שטעה ולא פסק כדין. אבל לאחר
מכן כשבאים לעורר ולהשיג על הפסק שפסק, פעמים שהוא נכשל ועומד על
דעתו להצדיק את פסקו הראשון, נמצא שעכשיו הוא עדיין עומד בטעותו ואינו
רוצה להודות בטעותו, ועתה נחשב לו זאת למזיד. וזה הפירוש 'הוי זהיר בתלמוד'
לדעת היטב את הדינים, כדי שלא תבוא לידי שגגה שהיא עולה זרון.

■ [יד] שלשה כתרים הן.

כתב הרמב"ם (בפירוש המשניות), דכתר כהונה וכתר מלכות אין יכול לזכות בהם
אדם שאינו מזרע הכהונה והמלכות, אבל בכתר תורה יכול לזכות בו כל יהודי
החפץ ללמוד.

אומר אין בדינו לא משלוח הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים.
רבי מתיא בן חרש אומר הוי מקדים בשלום כל אדם. והוי זנב
לאריות, ואל תהי ראש לשעלים: מו רבי יעקב אומר העולם הזה
דומה לפרוזדור בפני העולם הבא. תתקן עצמך בפרוזדור, כרי

■ [טו] אין בדינו לא משלוח הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים.

פירוש, שאין אנו יודעים למה לרשעים יש שלוח ולצדיקים יסורים (רע"ב). והיינו
דכוונת המשנה היא, שלא נהרהר אחרי מדותיו של הקב"ה, כי איש בער ולא
ידע מדוע דרך רשעים צלחה, ואסור להרהר בענינים אלו.

■ הוי מקדים בשלום כל אדם.

איתא בגמרא (ברכות יז, א) שרבי יוחנן היה מקדים שלום אפילו לגוי בשוק,
ואיתא במהר"ץ חיות שהגם ששלום הוא שמו של הקב"ה מכל מקום הזכיר רבי
יוחנן זאת אפילו לגוי. וזאת בכדי להשריש באדם מדת צדקה וחסד, לחיות בשלום
ובשלוח עם כל אדם.

ובענין זה נתפרסם מעשה שהיה לפני כמה שנים בבית שחיטה של בהמות
בארגנטינה, שהתקיימה שם שחיטת בקר עבור אחד מגופי הכשרות. ובכל יום
כאשר נכנסו השוחטים בשער בית השחיטה, היה אחד מן השוחטים נוהג לומר
שלום בבואו ובצאתו לשומר הגוי שישב שם בפתח. יום אחד בסוף יום העבודה
כשכבר רצו לסגור את השער, מיאן השומר הגוי לסגור, ואמר שנראה לו שנשארו
אנשים בתוך בית השחיטה, ובדקו היטב המקום עד שפתחו את הבית קירור
ומצאו שם שלשה שוחטים שנתקעו שם בתוכו, ועמדו כבר למות מגודל הקור
והצילו אותם ברגע האחרון. שאלו את הגוי מהיכן ידע זאת, וענה שבכל יום
השוחט אומר לו שלום בצאתו, והיום נזכר שלא אמר לו שלום והתעורר ללכת
לחפש אותו.

■ [טז] רבי יעקב אומר העולם הזה דומה לפרוזדור.

ידוע הסיפור מהחפץ חיים, שבא אליו עשיר אחד מאמריקה ורצה לתקן את
דירתו הישנה ולקנות לו כלים יפים ונאים המרחיבים דעתו של אדם, סירב החפץ
חיים וענהו בודאי היית אצל הרופא בחדר המתנה, ומסתמא ראית שאין שם רכוש

שְׁתַּבְּנִים לְמִדְקָלִין: יוֹ הוּא הָיָה אוֹמֵר יִפָּה שְׁעָה אַחַת בְּתַשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וַיִּפָּה שְׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרֵת רוּחַ בְּעוֹלָם הַבָּא, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה: יח רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלֶעָזָר אוֹמֵר אֵל תִּרְצֶה אֶת חֲבִירְךָ בַּשְּׁעָה בַּעֲסוֹ, וְאֵל תִּנְחַמְהוּ בַּשְּׁעָה שְׁמִתוֹ מִטָּל לְפָנָיו, וְאֵל תִּשְׁאַל לוֹ בַּשְּׁעָה נִדְרוֹ, וְאֵל תִּשְׁתַּדֵּל לִרְאוּתוֹ בַּשְּׁעָה קְלָקְלָתוֹ: יט שְׁמוּאֵל הַקָּטָן אוֹמֵר בְּנִפּוֹל אוֹיְבְךָ אֵל תִּשְׁמַח וּבִכְשָׁלוֹ אֵל יִגַּל לְפָנֶיךָ. פֶּן יִרְאֶה יי וְרַע בְּעֵינָיו וְהָשִׁיב מַעֲלָיו

יקר כמו שיש בחדר הרופא ששם נמצאים דברים נאים ביותר, אצלי גם העולם הזה דומה לפרוזדור ואיני מקפיד על מראיתו, והעיקר הוא שאתקין לעצמי את הטרקלין בעולם הבא.

■ [יח] לראותו בשעת קלקלתו.

פעם אחת הלכתי בתל אביב ברחוב, ולפתע נפל אדם אחד מלמעלה וכל הנמצאים צחקו. והיה לידי הרה"ח ר' גד'ל אייזנר זצ"ל המשגיח של ישיבת חדושי הרי"ם, ונענה ואמר מדוע צחקו מזה הרי אדם נפל והיה צריך להתעצב קצת מזה, אלא שכן הוא דרך האנשים ששמחים בעת שרואים שחברים נופל באיזה ענין, ועל זה אומר התנא ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו.

■ [יט] שמואל הקטן אומר בנפול אויבך אל תשמח.

כבר עמדו המפרשים מה חידש שמואל הקטן במאמר זה, הרי הוא פסוק מפורש במשלי (כד, יז). ויש לבאר על פי מה ששמעתי מכ"ק אאמו"ר זי"ע, מדוע רק במסכת אבות מוצאים הרבה את הלשון 'הוא היה אומר' מה שלא מצינו דוגמתו בשאר חלקי הש"ס. וביאר הענין, דהתנאים הקדושים במדה שבה החזיקו ותקנו אותה לגמרי, בה היו מוכיחים לאחרים, ולא אמרו תוכחה בדברים שלא אחזו בזה. וכשהיה התנא מסיים תיקון מידה זו היה מוכיח בה את אחרים.

והנה שמואל הקטן היה שלם ומתוקן במדה זו, לכך היה אומר ומוכיח לבני אדם שלא יפגמו בענין זה, וק"ל [ועיין במדרש שמואל שכתב 'ושמואל הקטן היתה מדתו כך, ולכך נקרא שמואל הקטן'].

אפו: כ אֵלִישַׁע בֶּן אֲבוֹיָה אוֹמֵר הַלּוֹמֵד יֵלֵךְ לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְדִיּוֹ כְּתוּבָה עַל נִיר חֲדָשׁ. וְהַלּוֹמֵד זָקֵן לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְדִיּוֹ כְּתוּבָה עַל נִיר מְחוּק. רַבִּי יוֹסִי בֶר יְהוּדָה אִישׁ בָּפֵר הַבְּבִלִי אוֹמֵר הַלּוֹמֵד מִן הַקְּטָנִים לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְאוֹכֵל עֲנָבִים קְהוֹת וְשׁוֹתָה יַיִן מְגֵתוֹ. וְהַלּוֹמֵד מִן הַזְּקֵנִים לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְאוֹכֵל עֲנָבִים בְּשׁוֹלוֹת וְשׁוֹתָה יַיִן וְשָׁן. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר אֵל תִּסְתַּכֵּל בְּקִנְקֵן, אֲלָא בְּמָה שָׁיֵשׁ בּוֹ. יֵשׁ בְּקִנְקֵן חֲדָשׁ מְלֵא יֵשָׁן, וְיֵשָׁן שָׁאֵפְלוֹ חֲדָשׁ אֵין בּוֹ: כֹּא רַבִּי אֶלְעָזָר חֲפֵר אוֹמֵר הַקִּנְאָה וְהַתְּאוּה וְהַכְּבוֹד, מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם: כֵּב הוּא הֵיךְ אוֹמֵר תִּלּוּדִים לָמוֹת, וְהַמָּתִים לְהַחֲיוֹת, וְהַחַיִּים לְדוֹן, לִידַע וּלְהוֹדִיעַ וּלְחַנּוּדַע שֶׁהוּא אֵל הוּא הַיּוֹצֵר הוּא הַבוֹרֵא הוּא הַמְּבִינִין הוּא תְּדִין הוּא הָעֵד הוּא בָּעַל דִּין הוּא עֲתִיד לְדוֹן, בְּרוּךְ הוּא שְׂאִין לְפָנָיו לֹא עוֹלָה וְלֹא שִׁכְחָה וְלֹא מִשׁוּא

■ בנפול אויבך אל תשמה.

יש לפרש דאויבך הכונה על היצר הרע שהוא האויב והשונא הגדול ביותר של האדם, ואם ראית שזכית להתגבר עליו אל תשמה בנפילתו, כי בכל רגע יכול לבוא אליך היצר הרע מחדש, כי הוא מוצא תמיד תחבולות חדשות איך להלחם נגד האדם ולהחטיאו.

■ [ב] והלומד זקן למה הוא דומה לדין כתובה על ניר מחוק.

איתא בשפת אמת, שזקן לענין זה הוא רק משישים שנה ומעלה כדאיתא במשנה לקמן (פ"ה מכ"ג) בן שישים לזקנה, אבל עד שישים שנה יכול הוא לזכור ואינו בבחינת נייר מחוק.

■ [כא] הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם.

פירוש לא רק שאין לו עולם הבא, אלא גם הנאה מעולם הזה אין לו, כי עניני קנאה תאוה וכבוד מכלין את האדם.

פָּנִים וְלֹא מִקַּח שׁוּחַד שֶׁחֶבֶל שָׁלוֹם. וְדַע, שֶׁחֶבֶל לְפִי הַחֲשָׁבוֹן. וְאֵל
 יִבְטִיחֶךָ וְצִרְךָ שֶׁהַשְּׂאוֹל בֵּית מְנוּס לָךְ, שֶׁעַל כָּרְחֶךָ אֶתָּה נוֹצֵר,
 וְעַל כָּרְחֶךָ אֶתָּה נוֹלָד, וְעַל כָּרְחֶךָ אֶתָּה חַי, וְעַל כָּרְחֶךָ אֶתָּה
 מֵת, וְעַל כָּרְחֶךָ אֶתָּה עֲתִיד לָתֵן דִּין וְחֲשָׁבוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי
 הַמַּלְכִּים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:

פרק חמישי

א בַּעֲשֶׂרָה מֵאֲמֵרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם. וּמָה תִּלְמוּד לִזְמַר, וְהֵלֵא בְּמֵאמָר
 אֶחָד יָכוֹל לְהַבְרָאוֹת, אֲלֵא לְהַפְרֵעַ מִן הָרָשָׁעִים שְׂמֵאֲבָרִין אֶת
 הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשֶׂרָה מֵאֲמֵרוֹת, וְלָתֵן שָׂכָר טוֹב לְצַדִּיקִים שְׂמֵאֲבָרִין
 אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשֶׂרָה מֵאֲמֵרוֹת:

■ [א] בַּעֲשֶׂרָה מֵאֲמֵרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם וכו' אֵלֵא לְהַפְרֵעַ מִן הָרָשָׁעִים שְׂמֵאֲבָרִים
 אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשֶׂרָה מֵאֲמֵרוֹת.

הַקְשׁוּ הַמְּפֹרָשִׁים (עיין בדרך חיים, ובתוספות יום טוב) הרי "מפי עליון לא תצא הרעות"
 (איכה ג, לה) ואיך יתכן שה' יברא העולם בכדי להפרע מהרשעים. ותירצו (עיין בחידושי
 מהרי"ח) דווקא דומה לכינור שיש לו עשרה נימין (חוטין), שבאם יקרעו כמה חוטין
 מהכינור עדיין אפשר לזמר בו, אבל כאשר מלכתחילה יש בכינור רק מעט חוטין,
 אזי אפילו אם יקרע רק חוט אחד כבר אי אפשר לנגן בו. ולכך ברא הקב"ה את
 העולם בעשרה מאמרות, שאפילו אם יפגמו הרשעים ויעשו עבירות, לא יחריבו
 את העולם לגמרי אלא יהיה קיום לעולם מפני שהפגם לא יהיה גדול כל כך,
 ונמצא שהוא טובה לרשעים, ואדרבה ה' מטיב להם בזה.

ובנועם אלימלך (לקוטי שושנה ד"ה שמעתי מקשין) כתב לתרץ הקושיא הנ"ל, דמחמת
 הרשעים מתגלה יתרון האור מן החשך, ועל ידי זה נותן ה' יתברך שכר טוב
 לצדיקים. וכמו דמצינו שאמר הקב"ה להושע בניך חטאו, אמר הושע לקב"ה צא
 והחליפם באומה אחרת (פסחים פז, א), וקשה מאד איך יתכן שאמר הושע לה' יתברך
 שיעזוב את בני ישראל ויחליפם באומה אחרת. אלא כוונת הושע היתה, שאפילו
 שבני ישראל חטאו, אבל לעומת אומות אחרות נחשבים בני ישראל לצדיקים,